

Kun Szabó István vezérőrnagy:

A KATONA A TÁRSADALOM KÜLÖNLEGES TAGJA

ÖSSZEFOGLALÓ: *A tanulmány áttekintést ad a magyar társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerének alakulásáról a haderő szervezése és a honvédelmi nevelés szempontjából, valamint bemutatja a társadalom és a honvédelem kapcsolatát erősíteni hivatott jelenlegi intézményrendszert és a fejlesztések jövőbeli irányait.*

KULCSSZAVAK: *haderőszervezés, Magyar Honvédség, honvédelmi nevelés*

BEVEZETÉS

Bronisław Kasper Malinowski lengyel származású antropológus szerint „a társadalom fontosabb intézményei az emberi lények elsődleges (biológiai) szükségleteivel vannak összhangban, ezért egy társadalmi tény funkcionális magyarázatának fel kell tárnia a szóban forgó tény értékét a fennmaradás szempontjából, kimutatva szerepét az emberi lények elsődleges szükségleteinek kielégítésében”.¹ Ennek figyelembevételével nem meglepő, hogy a rendszerváltozást követő időszakban a biztonsági kihívások közötti hangsúly-áthelyeződés eredményeképpen a honvédelem ügye és azzal együtt a haderő fontossága háttérbe szorult a társadalom tagjai számára.

Ugyanakkor a korábbi klasszikus háborúsfenyegetettség-érzethez képest a jelenlegi biztonságérzet is csak viszonylagos, hiszen az újonnan előtérbe kerülő biztonsági kihívások a meglévő rendszerek folyamatos újragondolását teszik szükségessé. A haderő mindenkori méretének és kapacitásainak meghatározásán túlmenően – a 2004 óta eltelt közel másfél évtized változásainak okán – a társadalom szélesebb rétegeinek bevonása is feladatként jelentkezik mind az utánpótlás biztosítása, mind a tartalékképzés, mind pedig az általános nemzeti önvédelmi képesség kialakítása szempontjából.

A honvédelmi öngondoskodás, a társadalom tagjainak honvédelem ügye iránti érzékenyítése éppen ezért kiemelt jelentőségű, és az évszázados múltra visszatekintő honvédelmi nevelési tevékenységet korunk kihívásaihoz és igényeihez igazítva kell végezni.

ÖNKÉNTESSÉGTŐL AZ ÖNKÉNTESSÉGIG – AZ ELMÚLT 170 ÉV

A (hon)védelem ügyének letéteményese minden időben a hadsereg volt, amelynek felállítása és működtetése folyamatosan komoly kihívásokat okozott.²

Az állandó magyar katonaság felállításáról, a nemesi felkelésről és adózásról szóló 1715. évi VIII. törvénycikk rendelkezett. Eszerint „a nemesek, és mindazok, kiket a törvény Magyarországon ez elnevezés alatt összefoglal (bármely tisztségű, méltóságu s állásu sze-

¹ Idézi Harai Dénes: *A katona antropológiája*. Balassi Kiadó, Budapest, 2014, 9.

² Bővebben lásd Csikány Tamás: „Nem kerestek engemet kötéllel, Zászló alá magam csaptam én fel.” Önkéntesség és kötelező szolgálat a 19. század első felében és az 1848–49-es magyar honvédseregben. *Korall*, 33. 2008. november, 22–40.

mélyek legyenek) az ország védelmére katonáskodni, tehát személyesen felkelni s illetőleg saját bandériumaikat előállítani és kiindítani tartoznak. [...] Minthogy azonban csupán ezzel emez országot elegendőképpen megvédelmezni nem lehetne, sőt inkább minden eshetőségre erősebb és úgy bennszülöttekből, mint külföldiekből álló rendes katonaságot kell tartani”.³ A Habsburg Birodalom állandó hadseregének részét képezték a megalakuló állandó gyalog- és lovasezredek. Ezen ezredek legénységét szabad toborzással lehetett biztosítani, míg az örökös tartományokban a conscriptios-rendszer⁴ bevezetésével.

Később, a növekvő bajor, porosz és francia katonai fenyegetettség miatt Mária Terézia általános nemesi felkelésről határozott, amelynek részleteit az 1741. évi LXIII. törvény szabályozta.⁵ Eszerint országszerte 21 622 gyalogost kellett kiállítani, akiket hat ezredbe szerveztek, emellett részletezték azt is, hogy lehetőségei és képességei függvényében kinek hány lovaszt és lovat kell biztosítani, illetve milyen módon kell hozzájárulnia a terhek viseléséhez. A felkelés azonban csak határozott időre és egyszeri alkalomra szólt, és bár több ezred átalakult önálló ezreddé, a nemesi felkelés mégsem jelentett állandó katonai erőt és képességet.

A napóleoni háborúk idején ugyancsak komoly problémát jelentett a magyarországi gyalogosezredek feltöltése és az újoncok biztosítása.⁶ Bár a növekvő hadiigények miatt az országgyűlés időről időre nagy létszámú újoncot ajánlott meg a Monarchia számára, az újoncállítás módja szabályozatlan volt, így a megfelelő mennyiségű és minőségű katona biztosítása jelentős problémákba ütközött. Az egyik ok a szolgálat alól mentességet élvezők nagy létszáma volt, mert „mentességet élveztek a nemesek, azok hozzátartozói, jobbágyai és cselédei, az állami és közigazgatási tisztségviselők, az értelmiségiek, az iparosok, minden polgár, akinek saját háza vagy üzlete volt, minden földműves, aki saját vagy bérelt, legalább negyed telken gazdálkodott, valamint a nős vagy özvegy férfiak, akiknek ellátásra szoruló gyermekeik voltak. Vagyis csupán a szolgaként, alkalmi vagy bémunkákból élők jöhettek számításba, akik közül éppen a rendkívül rossz életminőség miatt sokan nem felelhettek meg az egészségügyi és fizikai kritériumoknak”.⁷ Ennek következtében sok törvénytelen-ségre, gyakorta kényszerosorozásra került sor az újonclétszám feltöltése érdekében. Egyedül a huszárezredekbe lehetett könnyen utánpótlást találni a nemzeti hagyományok és a lóhoz való kötődés miatt.

A napóleoni háborúkat követően a magyar országgyűlés még két alkalommal, 1830-ban és 1840-ben ajánlott újoncokat a császári haderő számára, és az újoncállítás sorshúzással történt. Ez a rendszer azonban lehetővé tette azt is, „hogy a »rövidebbet húzó« 100–200 forintért mást állítson maga helyett”.⁸ További problémát jelentett, hogy a törvény nem tette lehetővé a hadkötelesek összeírását, így a sorshúzáshoz nem állt rendelkezésre egy korrekt névsor.

³ Corpus Juris Hungarici. 1715. évi VIII. törvénycikk. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D23> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 10.)

⁴ A katonakötelesek közül a törvény szerint sorshúzással választották ki az újoncokat. Csikány (2008): i. m. 25.

⁵ Corpus Juris Hungarici. 1741. évi LXIII. törvénycikk. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=74100063.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D25> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 10.)

⁶ Csikány (2008): i. m. 24–26.

⁷ Csikány (2008): i. m. 25.

⁸ Csikány (2008): i. m. 26.

Eközben a haderő szervezésében külföldön még jelentősebb változások történtek. „Az általános hadkötelezettség 1793-as franciaországi ideiglenes meghirdetése, majd 1813-ban Poroszországban ugyanennek törvényi bevezetése megmutatta a haderőállítás jövőjét.”⁹

Az önálló magyar honvédsereg felállítása – bár kezdetben csak bújtatva indulhatott meg – az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc időszakában kezdődött. Ahogyan azt egy gróf Batthyány Lajos életéről szóló korabeli gyűjtemény megfogalmazza, „a nemzetőrség szervezése, mely az ország védelmi rendszerének első csiréit rejtette magában, mindjárt az első napokban szintén megindított, azon rendeletekkel, melyeket eziránt Batthyány már április 20-án kibocsátott”.¹⁰ A nemzetőrség tehát egy rendvédelmi szervnek indult, ezt szabályozza a 22. törvénycikk. Azonban, mivel hadseregszervezésre a magyar kormány-nak nem volt törvényi felhatalmazása, a 22. törvénycikk mögé bújva indult meg a „rendes” katonaság felállítása.

A „független felelős magyar ministerium felállításáról” szóló 1848. évi III. törvénycikk lehetővé tette a honvédelmi osztály felállítását, így a magyarországi állandó katonaság feletti intézkedési jog megszerzését.¹¹ Ugyanakkor a Monarchia Magyarországon állomásozó hadseregének egyes egységei (például Josip Jellačić horvát bán csapatai) nem fogadták el a magyar kormány primátusát, így szükségszerűen megkezdődött a nemzeti haderő megszervezése.

Jó alapot jelentettek a már a 18. századtól kezdve működő és napóleoni háborúk után is fennmaradt polgárőr erők, akik a hadseregtől függetlenül a helyi rendfenntartásban vettek részt.¹²

A nemzeti őrsereg felállításáról szóló 1848. évi XXII. törvénycikk – szakítva az addigi feudális-rendi hagyományokkal – előírta, hogy „mindazon honlakosok, kik városokban, vagy rendezett tanácsosal ellátott községekben, 200 pengő forint értékű házat, vagy földet, egyéb községekben féltelket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul bírnak, vagy ha illy birtokot nem bírnak is, de 100 pengő forint évenkénti tiszta jövedelmök van, húsz éves koruktól ötven éves korukig – ha gazdai hatalom alatt nincsenek – a nemzetőrségbe beirandók, és fegyveres szolgálatot tenni tartoznak”.¹³ A törvénycikk kimondta, hogy az őrsereg tagjainak békeidőben csak a helyi rend fenntartására korlátozódik a tevékenysége, ugyanakkor azt is kilátásba helyezte, hogy rendkívüli esetekben „minden besorozott nemzeti őr, akár következik reá sor szerint a szolgálat, akár nem, fegyvert fogni köteles”.¹⁴ A szervezés az 1848. április 20-án ideiglenesen létrehozott Országos Nemzetőrségi Haditanács irányítása alatt történt, amely viszonylag rövid idő alatt komoly eredményeket tudott felmutatni azáltal, hogy korábban több helyen megalakultak önkéntes szerveződéssel nemzetőr-alakulatok.¹⁵

A nemzetiségi fenyegetés, valamint az arra adott udvari reakció miatt szükségessé vált a magyarországi birodalmi haderő mellett egy, a magyar kormány alárendeltségébe tartozó katonai erő felállítása. A bécsi lázadás hírére így a minisztertanács május 15-én rendeletben hívta fel a lakosságot, hogy önkéntesen vállaljanak szolgálatot a honvédszászlóaljokban.

⁹ Csikány Tamás: A szabadságharc hadművészete 1848–1849. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 5–6.

¹⁰ Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. Hiteles kútfőkből s kortársak emlékezéseiből összeállítva. Pest. Kiadja Heckenast Gusztáv, 1870, 65.

¹¹ Csikány (2008): i. m. 27.

¹² Csikány (2008): i. m. 28.

¹³ Corpus Juris Hungarici. 1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrsereg felállításáról. I. §. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84800022.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 10.)

¹⁴ Uo. 21. §.

¹⁵ Csikány (2008): i. m. 28.

Ahogy másnap Batthyány Lajos fogalmazott: „Felszólítjuk a hon polgárait, hogy azon önkényes seregnek, mely iránt a rendelet már kibocsátott, minél nagyobb számban s minél gyorsabban állítását minden módon segítsék elő.”¹⁶

Az önálló magyar katonai erő felállítása tehát önkéntes alapon kezdődött meg 1848 tavaszán. A forradalmi lelkesedés továbbéltetése, valamint az újonnan bevezetett társadalmat érintő változások miatti közhangulat az önkéntesek tömeges jelentkezését hozta magával. Ugyancsak motivációs erőként hatott, hogy a honvédszászlóaljok ruházata teljesen más volt, mint a császári-királyi csapatoké, valamint a vezénylet nyelve is a magyar lett.¹⁷

Az önkéntességi alapú szerveződés hátrányai ugyanakkor már a nyár végén megmutatkoztak, és miközben szembe kellett nézni az egyre növekvő hadiigényekkel, az eredetileg tízezer főre tervezett katonai erő csak jelentős hiányokkal állt rendelkezésre. Ezt orvosolva a kormány már a nyár folyamán elrendelte a helyi nemzetőrök kötelező mobilizációját. Mivel azonban a kényszer jelentős problémákat okozott a nemzetőrök hozzáállásában, augusztusban az ő körükben is önkéntes mobilizációt rendelt el a miniszterelnök. Az általános magyarországi hadkötelezettség bevezetését indítványozó törvényjavaslatot pedig az uralkodó érthető módon nem hagyta jóvá. A miniszterelnök és az országgyűlés így aztán újabb és újabb intézkedésekkel igyekezett a honvédszászlóaljok kiegészítését és utánpótlását biztosítani. A nyílt toborzásra és sorozásra csak a pákozdi és a schwechati csatát követően kerülhetett sor.¹⁸

A szabadságharcot követően két évtized telt el, amikor Ferenc József 1868-ban szentesítette a véderőről szóló XL., a honvédségről alkotott XLI. és a népfelkelésre vonatkozó XLII. törvénycikket. A véderőtörvény általános és személyes védkötelezettséget írt elő a Monarchia állampolgárai számára, és a fegyveres erő részeinek tekintette a hadsereget (azaz a szárazföldi haderőt), a haditengerészetet, a honvédséget és a népfelkelést.¹⁹

A szervezettség, a kiképzettség és a bevetettség alapján három vonalat lehetett megkülönböztetni.²⁰ Az első vonalat a német vezényleti nyelvű császári és királyi hadsereg alkotta, amely a közös hadügyminiszter irányítása alá tartozott, valamint az adriai partvidéket védő császári és királyi haditengerészet. A második vonalba tartozott a Magyar Királyi Honvédség, valamint a Lajtán inneni területekről feltöltött császári-királyi Landwehr, amelyek a saját honvédelmi miniszterek alárendeltségében működtek. Ezek békeidőben csak kis létszámú csapatokkal rendelkeztek, feladatuk kivételes esetekben a belső rend fenntartása, háború esetén pedig a közös hadsereg támogatása és a honvédelem volt. A harmadik vonalat pedig a kizárólag háború idején megalakításra kerülő magyar királyi népfelkelés és annak osztrák megfelelője, a Landsturm képezte, amelyek célja a háborús veszteségek pótlása volt.

A hadkötelezettség 20 éves korban kezdődött. A szolgálati kötelezettség (sorkötelezettség) ideje eltérő volt. A szárazföldi erőknél és a haditengerészetnél három évet kellett eltölteni sorállományban és további hét évet tartalékban. A honvédségnél két évet kellett szolgálniuk azoknak, akiket a hadseregben letöltött szolgálatuk végeztével oda áthelyeztek, és tizenkét év szolgálatot teljesítettek azok, akik közvetlen sorozással kerültek a honvédek közé.

¹⁶ Idézi Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. 70.

¹⁷ Csikány (2008): i. m. 31.

¹⁸ Csikány (2008): i. m. 32.

¹⁹ 1868. évi XL. törvény a véderőről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800040.TV&targetdate=&printTitle=1868.+évi+XL.+törvénycikk&referer=1000ev> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 10.)

²⁰ Bővebben lásd Balla Tibor: Magyar katonák a dualizmus korabeli haderőben. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): A magyar hadtörténelem évszázadai. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003, 199–200.

Ezzel szemben a népfelkelést önkéntesekből állították fel háborús fenyegetettség esetén. Rendeltesét tekintve a következő feladatokat kellett ellátni: „a sorhadat és a honvédsereget támogatni az által, hogy a harcszínintér előkészítésénél alkalmaztassék, az ellenséget minél több oldalról nyugtalanítsa és károsítsa, a közlekedést megszakítsa vagy helyreállítsa, akadályokat vessen, végre, hogy a küldöncz- és a hadi czélok által igényelt egyéb szolgálatokat teljesítse.”²¹

A sorozást évenként hajtották végre, és sorshúzás útján dőlt el, hogy az újonc a fegyveres erők mely egységénél fog szolgálni. Mivel nem volt szükség arra, hogy minden huszadik életévét betöltött férfi állományban legyen, bevezették a póttartalék intézményét, ahol csupán nyolchetes kiképzésben részesültek az emberek, és 1886 után olyanok is voltak, akiket a népfelkelésbe osztottak be. A kiegyezés és az első világháború között eltelt időszakban mintegy 8 millió férfit soroztak be, közülük közel 5 millióan teljesítettek 2–5 év közötti tényleges katonai szolgálatot, és 3 millió vett részt a nyolchetes kiképzésen póttartalékosként.²² Látható tehát, hogy meglehetősen nagy volt a fegyverforgatásban jártas lakosság létszáma az első világháborút megelőzően.

Az 1912. évi véderőről szóló XXX., valamint a honvédségről szóló XXXI. törvénycikk a hadkötelezettséget állítási, szolgálati és népfelkelési kötelezettségre differenciálta. E törvénycikkek a korábbiakhoz képest már részletekbe menően szabályozták a közös haderő és a honvédség ügyeit.

A Nagy Háború éveit követően az áldozatok és a sebesültek nagy száma mellett óriási volt a haditapasztalatokkal rendelkezők száma: a kutatók szerint 1918 végére mintegy 1,2 millió volt a hazatérő, leszerelt katonák száma.²³ A bevonultatás és a haderő újraszervezése ugyanakkor nehézségekbe ütközött. „Ennek oka részben a behívott öt legfiatalabb korosztályba tartozó egyének [ti. az 1896 és 1900 között születettek – K. Sz. I.] hazafiatlansága, kötelességtudás-hiánya, és sok helyen a tisztikar egy részének passzív magatartása”²⁴ volt.

Az első világháborút követő zavaros időszakon végül Horthy Miklósnak sikerült felülkerekedni. 1919. június 6-án a kommunista erők leküzdése érdekében rendeletet adott ki a Magyar Nemzeti Hadsereg felállítására. Augusztus elején megalakította a Fővezérséget, és – legitimitását biztosítandó – fővezérré nevezte ki magát József főherceggel. A hadsereg szervezését toborzással kezdték, de ezt hamar felváltotta a sorozás. Emellett természetesen önkéntesek jelentkezésére is számított, elsősorban a középosztály és a parasztság köréből.²⁵

A trianoni békediktátum rendelkezései az 1921. évi XXXIII. törvénycikk tartalmazta, melynek V. részében található a katonai vonatkozások. Ez alapján törvényi előírás volt az általános hadkötelezettség megszüntetése, és kimondták, hogy csak önkéntes belépés alapján lehet a honvédséget feltölteni és kiegészíteni. A feladatrendszert is világosan meghatározták: „a magyar hadsereget kizárólag a rendnek Magyarország területén történő fenntartására és

²¹ 1868. évi XLII. törvénycikk a népfelkelésről. 3. §. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800042.TV&targetdate=&printTitle=1868.+évi+XLII.+törvénycikk&referer=1000ev> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 10.)

²² Balla: i. m. 202.

²³ Csikány Tamás (szerk.): A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006, 144.

²⁴ Csikány (szerk.): i. m. 146.

²⁵ Csikány (szerk.): i. m. 158–159.

határrendőr szolgálatra szabad alkalmazni.”²⁶ A mindösszesen harmincötezer fős haderőben meghatározták a felállított egységek létszámát, a tisztek és altisztek számának arányát, emellett azt is kikötötték, hogy a nem katonai „tanintézetek, valamint a sport- és egyéb egyesületek katonai kérdésekkel nem foglalkozhatnak”.²⁷ Ennek szellemében fogadták el az 1921. évi XLIX. törvénycikket a magyar királyi honvédségről, amely meghatározta az új hadsereg kereteit.

A revizionista törekvések és a harmincas évek elején beállt politikai változásoknak köszönhetően 1932-ben – a tiltások ellenére – ismét bevezették az általános hadkötelezettséget, és két évvel később megkezdődött a tartalékosok képzése is.²⁸ Az újabb háború lehetőségének növekedése pedig ismételt haderőfejlesztést tett lehetővé. A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk már úgy fogalmazott, hogy „a honvédelem a legszentebb állampolgári kötelesség, amelyet mindenkinek önfeláldozásig terjedő odaadással kell teljesítenie”.²⁹

A második világhégés végén ismét újra kellett szervezni a nemzeti haderőt. Az 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezmény ugyanakkor olyan kritériumokat határozott meg (ti. nyolc nehézfegyverzettel ellátott gyaloghadosztály kiállítása), amelyet a magyar politikai és katonai vezetés nem tudott teljesíteni a személyi állomány, a fegyverzet és a felszerelés hiánya miatt.³⁰ Az önkéntes alapú szerveződést ismét rövid időn belül felváltotta a sorozás elrendelése, de még így sem sikerült az előírt egységek létrehozása.

A világháború befejezésekor a demokratikus honvédség létszáma mintegy ötvenezer fős volt, ennek a csökkentése kezdődött meg. 1946-ban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság huszonötezer főben maximalizálta a honvédség létszámát, amely kötelezettség ismét haderőcsökkentést eredményezett. A következő évi választásokon győztes Magyar Kommunista Párt viszont szovjet támogatással megkezdte a haderő átpolitizálását, sőt az egész lakosságot mozgósították „a honvédelmi felkészülés komplex feladatainak eredményes teljesítésére”.³¹ Az ambiciózus terveknek a párizsi békeszerződés rendelkezései szabtak határt, amelyet az 1947. évi XVIII. törvényben rögzítettek. A jogszabály legfeljebb hetvenezer főben maximalta a haderő létszámát, amely a politikai tisztogatások miatti tényleges létszámok tekintetében nagyvonalú lehetőségnek számított. Az 1948. januárjában összeülő haderőfejlesztési bizottság javaslata alapján azt a célkitűzést fogalmazták meg, hogy a húszezer fős létszámot 1949-re harmincezer, 4-5 év alatt pedig hetvenezer főre emelik.³²

A hidegháború azután tovább fokozta a haderőszervezés volumenét. A honvédelmi tárca költségvetése 1949-ben a tízszeresére nőtt, és a szovjet elvárásoknak megfelelően erőltetett ütemben folytatódott a honvédség (1951-től Magyar Néphadsereg) fejlesztése. Az elrugaszkodott célkitűzéseket jól szemlélteti a háborús mozgósításra vonatkozó elgondolás, amely szerint „háború esetén Magyarország három hadsereget – 30 hadosztályt – tud felál-

²⁶ 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről. <https://docplayer.hu/26050432-1921-évi-xxxiii-torvenycikk.html> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 10.)

²⁷ 1921. évi XXXIII. törvénycikk, 112. Cikk.

²⁸ Csikány (szerk.): i. m. 195.

²⁹ 1939. évi II. törvény a honvédelemről. <https://net.jogtar.hu/ezet-ev-torveny?docid=93900002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 10.)

³⁰ Csikány (szerk.): i. m. 292.

³¹ Csikány (szerk.): i. m. 299.

³² Uo.

lítani, és összesen 850 ezer embert képes mozgósítani, de végszükség esetén akár 1 millió fős haderő is megszervezhető”.³³ A gyors ütemű mennyiségi fejlesztés a minőség háttérbe szorulásához vezetett, a korábban már alaposan megtisztogatott tisztikar képzése rövid idejű tanfolyamokkal valósult meg, a legfontosabb megfelelési kritérium a politikai megbízhatóság volt; további problémákat okozott az alacsony fizetés, valamint a rendezetlen lakhatási viszonyok miatti elégedetlenség is.³⁴ Ezzel együtt 1953 elején mintegy 210 ezer főt számlált a Magyar Néphadsereg.³⁵

A Sztálin halálát követő időszakban a gazdasági nehézségek és a politikai feszültségek egyaránt szükségessé tették a haderő méretének és ezzel együtt a katonai kiadásoknak a csökkentését. 1956-ig a rendszeresített létszám 135 ezer főre csökkent, viszont szervezeti és minőségi korszerűsítés ezzel egyidejűleg nem valósult meg. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején pedig kettészakadt a Magyar Néphadsereg, így a bevonuló szovjet csapatokkal szemben a haderő magyar népet támogató része nem bizonyult sikeresnek.

Az 1956 utáni időszak néphadseregét ismételten a politikai megbízhatóságnak alárendelve szervezték újjá, de az ország gazdasági teljesítőképességéhez mérten a korábbiaknál realisabb méretekben. 1956 decemberében a Magyar Néphadsereg rendszeresített létszáma 50 ezer katona és mintegy 14 ezer polgári alkalmazott volt. Ezt a keretszámot a későbbiekben megemelték, így 1959-ben több mint 65 ezer katona és közel 14 ezer polgári alkalmazott szolgált a hadseregben.³⁶ A technikai fejlesztések és a meglévő technika fenntartása ugyanakkor továbbra is forráshiányos volt, és a korszerűbb eszközöket nem a saját hadiipar, hanem a Szovjetunió biztosította.

A rendszerváltozásig két honvédelmi törvényt fogadtak el, az 1960. évi IV., valamint az 1976. évi I. törvényt. Az előbbi jogszabály bevezette a fegyveres erők kifejezést, amelyet a néphadsereg, a karhatalom, a határőrség és a polgári védelem katonai szervezetei alkottak. A 15 évvel később elfogadott törvény azt is rögzítette, hogy „a honvédelmi kötelezettségek teljesítésére való nevelés és felkészítés céljából az ifjúság honvédelmi oktatásban vesz részt”.³⁷

A nemzetközi környezet és a politikai ambíciószintek változásai, valamint a hazai körülmények a néphadsereg többszöri átszervezését tették szükségessé; 1989 elején a Magyar Néphadsereg békelétszáma 155 700 fő volt.³⁸

A rendszerváltozás időszakát értékelve Tóth Péter egy tanulmányában azt a megállapítást tette, hogy a kelet-közép-európai régió vonatkozásában, így Magyarországon is három döntő tényező, „a rendszerváltásokkal együtt járó radikális politikai átalakulás, illetve a gazdasági visszaesés és a forráshiány”³⁹ határozta meg a haderők átalakításának folyamatát. Ugyanakkor „a védelmi szférát szinte mindenütt rendre prioritáslistájának végére sorolta az akkori politikai vezetés”,⁴⁰ ami a honvédelem és a társadalom kapcsolatrendszerének alakulására nézve jelentős hatással volt.

³³ Csikány (szerk.): i. m. 305.

³⁴ Csikány (szerk.): i. m. 307.

³⁵ Csikány (szerk.): i. m. 315.

³⁶ Csikány (szerk.): i. m. 369.

³⁷ Idézi Kovács István: A honvédelmi kötelezettségek törvényi szabályozásának változásai. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2014. évi 1. szám, 242.

³⁸ Csikány (szerk.): i. m. 394.

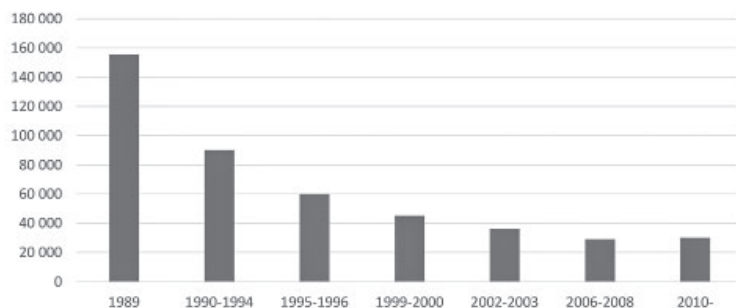
³⁹ Tóth Péter: Negyedszázad magyar haderőreform-kísérleteinek vizsgálódási kereteiről. In: Tóth Péter – Csiki Tamás (szerk.): *Magyar biztonságpolitika, 1989–2014. Tanulmányok*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 9.

⁴⁰ Uo.

1989-ben a kb. 155 ezer fős katonai költségvetési létszám „megöröklése” azonnali beavatkozást igényelt, és megkezdődött egy nagy volumenű haderőcsökkentés, amely jelentős létszámleépítést és szervezeti változásokat hozott magával. Az 1994-ben rendszeresített alig 100 ezer fős létszámot 1996-ra újabb több mint 30 000 fővel csökkentették, és az ezredfordulót követően már csupán ennek is csak a kétharmada, kb. 43 000 fő volt rendszeresítve.⁴¹

A létszámcsökkentésen túl az alakulatok és objektumok számát is redukálni kellett. Számos laktanya és katonai szervezet kapujára került lakat, ami azt eredményezte, hogy a társadalomban egyre kevésbé vált láthatóvá a haderő és annak a tevékenysége. Egy idő után szinte már csak a kötelező sorkatonai szolgálat intézménye biztosította az állandó kapcsolatot a Magyar Honvédség és a társadalom szélesebb rétegei között. 2004 novemberétől azonban, az általános hadkötelezettség békeidőszaki felfüggesztésével és az önkéntes alapon szerveződő haderőre történő áttéréssel ez a kapcsolat jelentősen meglazult.

Ugyancsak fontos, az ország biztonság- és katonapolitikáját alapvetően meghatározó tényező volt az Észak-atlanti Szerződés Szervezete felé történő nyitásunk, majd csatlakozásunk hozzá az ezredforduló előtt, valamint öt évvel később az Európai Unióba történő tagfelvételünk. Ezt követően a Magyar Honvédség békelétszámának maximuma nagyságrendileg 30 ezer főben állapodott meg, azonban a létszámhiány már 2012-ben közel ötezer főre rúgott,⁴² és napjainkban is jelentős.

1. ábra A magyar haderő-átalakítás volumene a rendszeresített létszámadatok tükrében (Szerkesztette a szerző).

Forrás: Dr. Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Dr. Isaszegi János et al.: *A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.

HONVÉDELMI NEVELÉS EGYKOR ÉS MOST

A fiatalok hazaszeretetre nevelésének fontossága már az 1848-as forradalom és szabadságharc időszakában is tetten érhető. Gróf Batthyány Lajos úgy fogalmazott: „Minden remélhető jobblétnek föltétele a gyermekek jobb nevelése: azon kell tehát lennünk, hogy ezek úgy neveltessenek, miszerint főképen politikai feladatuknak megfelelni képesek is, hajlandók is legyenek.”⁴³ Megfigyelhető, hogy a hadsereg tiszti állományának utánpótlási bázisát alkotó katonai oktatási intézmények mellett időről időre jelen volt az ifjúság szélesebb körének hazafias és honvédelmi nevelése is.

⁴¹ Dr. Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Dr. Isaszegi János: *A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 53.

⁴² Földesi–Kiss–Isaszegi: i. m. 100.

⁴³ Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. 29.

Az ifjúság nevelésének állami szintű szabályozása a népiskolai közoktatásról szóló 1868. évi XXXVIII. törvénycikk által történt meg. A tankötelezettség hattól tizenkettő, illetve tizenöt éves korig tartott. A jogszabály a kötelezően elsajátítandó tantárgyak körét is meghatározta, amelyek között egyebek mellett szerepelt a polgári jogok és köteleességek rövid ismertetése, valamint „a testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatra”.⁴⁴

A XX. század elején hazánkban is megjelent a cserkészlet, amelynek első szervezetét brit mintára ifj. Szilassy Aladár doktor és Megyericsy Béla református lelkész alapította a Budapesti Ifjúsági Egyesületen belül. A szerveződés vallás erkölcsi alapokra építve zászlajára tűzte a fiatalok életre nevelését, amely a természet ismeretén és szeretetén keresztül számos, a gyakorlati életben is hasznosítható tudást adott át, amely által a cél a közösségépítés és a jobb állampolgárrá történő nevelés volt.⁴⁵

Tekintettel arra, hogy a trianoni békediktátumot követően nem lehetett sorozást és kiképzést folytatni, megoldást kellett találni a felnövekvő generációk és a fiatal lakosság honvédelmi előképzettségének a kialakítására.

Lövészegyleteket működtettek, emellett az Országos Testnevelési Tanács III. szakosztályának vezetésével létrejött a leventemozgalom.⁴⁶ Kihirdették az 1921. évi LIII. törvénycikket a testnevelésről, amely a 21. életév betöltéséig minden férfi számára előírta a testnevelési foglalkozásokon történő kötelező részvételt. Ennek érdekében előírták az iskolák, a települések és a vállalatok, üzemek részére a sportolási lehetőség biztosításának kötelezettségét, és támogatták a testneveléssel foglalkozó társadalmi szervezeteket.⁴⁷

A leventeintézmény megalakításának szükségességét a korabeli újságban így magyarázták: „Törvényhozásunkat hazánk rossz egészségügyi viszonyai kényszerítették ennek az intézménynek törvényileg való biztosítására. Belátták, hogy az egyre rosszabbodó általános egészségügyi állapotnak, különösen az Alföldön hatalmas mértékben terjedő tüdővésznek, nem drága kórházak építésével és berendezésével, hanem a polgárság, az ifjúság testének és szervezetének edzésével lehet gátat vetni. Így gyökerében szűnik meg a baj, sőt az talajt sem találhat, melybe befészkelődve megkezdheti roncsoló munkáját.”⁴⁸

Országszerte alakultak leventeegyesületek, ahol a törvény erejénél fogva minden 12–21 év közötti fiúnak heti kettő, 1938-tól pedig heti négy órában kötelező volt a foglalkozásokon történő részvétel, ha nem járt rendszeres testnevelési foglalkozást biztosító oktatási intézménybe. A kötelezettekét nyilvántartásba vették, és amennyiben igazolatlanul elmulasztották a foglalkozásokon történő részvételt, a szülőknek, hozzátartozóknak pénzbüntetést kellett fizetniük.

A leventeegyesületekben a szakmai munkát bújtatott aktív, valamint tartalékos tisztek és altisztek végezték. Ennek megfelelően a cserkészethez képest jóval militánsabb léggör jellemezte a foglalkozásokat.

⁴⁴ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800038.TV&targetdate=&printTitle=1868.+évi+XXXVIII.+törvénycikk&referer=1000ev> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 10.)

⁴⁵ G. Merva Mária (szerk.): A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2009, 7–8.

⁴⁶ Csikány (szerk.): i. m. 168.

⁴⁷ 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 10.)

⁴⁸ Schiller Károly (főszerk.): Levente. A Leventeegyesületek hivatalos lapja. V. évf. 6. szám, Budapest, 1926. június. 17.

Már 1920-tól megjelent a *Levente* című nyomtatott újság, amely a leventeegyesületek hivatalos lapjaként járult hozzá a fiatalok szellemi neveléséhez. A kiadvány általában havi, majd 1927-től kétheti rendszerességgel látott napvilágot, időnként különszámokkal. Témáját tekintve kiemelt figyelmet fordítottak a nevelés-testedzés, a gyakorlati ismeretek (pl. lövészet), a történelem, az irodalom és a szépirodalom területeire, ezen kívül közzétették a mindenkori versenyeredményeket és versenykiírásokat is. 1929-től kezdve már színes elő- és hátlappal nyomtatták, a harmincas években pedig rejtvényekkel, találós kérdésekkel is gazdagították a lapot a fiatalok igényeinek figyelembevételével. Az újságok lapjain számos nevelő szándékú írás, tanulságos történet is megjelent, valamint egészségügyi és elsősegélynyújtási ismereteket, kulturális híreket és nemzetközi kitekintéseket is lehetett olvasni. Emellett a Leventeegyesületek Országos Központja külön kiadványokat, könyveket, segédleteket adott ki, amelyek részletesen tartalmazták az egyes szakterületekre vonatkozó tudnivalókat a versenyszervezéstől a sportgyakorlatok végrehajtásáig.

Az 1939. évi honvédelmi törvény már deklarálta a honvédelmi kötelezettségek közé sorolta a leventekötelezettséget. A szervezet nagyságrendjét jól szemlélteti, hogy egy 1943-ban kiadott előadás-gyűjtemény szerint „10 600 leventecsapatban – melynek 90%-a iskolán kívüli, 7%-a iskolai és 3%-a vállalati – tömörül 1 300 000 levente, azaz Magyarország férfilakosságának 18%-a; Magyarország 6690 községének 84%-ában működik leventeegyesület”.⁴⁹

A második világháború azonban végül elsodorta a leventemozgalmat is. 1944-ben kiterjesztették a kötelező katonai szolgálatot a leventékre is: „november közepe táján falragaszok adták tudtul, hogy 16-tól 50 évesig a férfi lakosság azon része, mely nem tölt katonai szolgálatot, köteles jelentkezni az illetékes kerületi elöljáróságoknál.”⁵⁰ A leventék a védelmi munkák ellátása mellett együtt harcoltak a honvédséggel. A mintegy 15 ezer halott mellett sokuk került ausztriai és németországi hadifogságba. Később, 1945-ben Pozsony közelében irreguláris csapatok mészárolták le a német hadifogságból hazatérő leventék egy csoportját, másokat pedig a szovjet csapatok hurcoltak el a Gulag-táborokba.⁵¹

A második világháborút követő időszakban rövidesen új szerveződés kezdődött. 1948. február 29-én a Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége és a Magyar Partizánbarátok Szövetsége a Magyar Szabadságharcos Szövetségben (MSZHSZ) egyesült.⁵² Felhívásukban az egész magyar néphez, de különösen az ifjúsághoz szóltak. Céljaik között határozták meg a tagok szabadságharcos szellemének növelését, a testedzést, a népi kultúra terjesztését és a népi demokrácia továbbfejlesztéséhez és védelméhez szükséges képességek és tudás átadását. Országsszerte megalakultak a szövetség szervezetei, céllövő, motoros, sí- és lovas szakosztályokat, színjátszó csoportokat, ének- és zenekarokat hoztak létre. A lakosság, különösen a nagyüzemi dolgozók honvédelmi felkészítése érdekében úgynevezett „százas csoportokat” hoztak létre. Kezdeményezték a különböző versenyszámokból álló küzdőjátékok hazai bevezetését, ahogyan az MHK (Munkára, Harcra Kész) tömegsportmozgalom elindítását is, melynek keretében különböző honvédelmi és technikai sportágakkal ismerkedhettek meg

⁴⁹ Vitéz Solymosy Ulászló vezérőrnagy: A nemzetnevelés rendszere, különös tekintettel a leventeintézményre. In: A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Kiadja: A Leventék Országos Parancsnoka (H. M. 137.642/eln. 40.k. – 1943. sz. rendelettel), Attila-nyomda részvénytársaság, Budapest, 1943, 13.

⁵⁰ Hadifoglyok írják. Bizony Ottó visszaemlékezése. <http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f01.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 15.)

⁵¹ Főhajtás a leventék előtt. Múlt-kor Történelmi Magazin. https://mult-kor.hu/20091207_fohajtas_a_leventek_elott (Letöltés időpontja: 2017. 10. 25.)

⁵² Bötkös Ferenc: Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988, 9.

a tagok. 1948. február 14-én az addig önálló egyesületekben működő sportrepülőket az Országos Magyar Repülő Egyesület (OMRE) tömörítette. Az OMRE ötvenórás repülővezető-képzést nyújtott a fiataloknak, akik így már felkészülten vonultak be a hadsereg légierijéhez. Az OMRE 1951-es megszűnését követően a Magyar Repülő Szövetség (MRSZ) vette át a repülőklubok központi irányítását, 1952-ben az ejtőernyőzés szervezése is hozzájuk került. Az MSZHSZ és az MRSZ 1955-ig párhuzamosan végezte a fiatalok hazafias, honvédelmi nevelését és a katonai előképzést, mígnem a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének titkársága a két szervezet egyesítéséről határozott, és létrejött a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség (MÖHOSZ). A MÖHOSZ alapszervezetei szakkörök, tanfolyamok és tanulócsoportok szervezésével adták át az általános katonai és szakmai ismereteket a bevonulás előtt álló fiataloknak, sportszervezeteket, valamint harci túszerződéseket és tömegversenyeket szerveztek. Sportklubokat hoztak létre a lövészek, motorkerékpárosok, modellezők, rádiósok, vitorlázó- és motorosrepülő, az ejtőernyős, lovas és a különböző vízi sportok legjobb képviselői számára, akik a minősített versenyzői utánpótlást biztosították. Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei kettészakították a MÖHOSZ-t, és csak 1957-ben egyesült újra a két rész Magyar Honvédelmi Sportszövetség néven. Az új szervezet eredményeit mutatták a számok, mely szerint az 1963 nyarán megrendezett kongresszus idején 3337 alapszervezetben és 185 klubban több mint 143 ezer tag dolgozott.⁵³

A kormány 1967. augusztus 8-i határozatában elrendelte az MHSZ átalakítását egy egyszemélyi vezetés és felelősség elve mentén felépített, társadalmi alapokon álló szervezetté. Így jött létre a Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ), amely majdnem három évtizednyi működés után a rendszerváltozást követően szűnt meg. Az MHSZ-ben alapszervezetek helyett klubok alakultak, amelyek élére nem választott, hanem kinevezett vezetők kerültek, az országos szervezet élén a főtitkárral, biztosítva a központi akarat érvényesülését. A már korábban is meglévő sportági szervezetek mellé létrehozták az MHSZ gépjárművezető-képző iskoláit is. A klubokban a politikai propagandatevékenység mellett általános és szakhonvédelmi oktatás, valamint minőségi és tömegsport egyaránt folyt. Az 1976. évi honvédelemről szóló I. törvény kötelezővé tette a fiatalok számára a honvédelmi nevelésben történő részvételt, így 1978-ban 4912 klubban 197 ezer klubtagot és 25 ezer pártoló tagot számlált a szervezet. Ez a létszám 1987-re – a különböző szervezeti átalakítások miatt – 4579 klubban 334776 főre változott. A rendszerváltást követő időszak politikai, gazdasági és társadalmi változásai azonban az 1990-es évek elején az MHSZ megszűnéséhez vezettek.

A rendszerváltozás óta eltelt több mint negyedszázad alatt számos sarkalatos változás történt a nemzeti biztonság és ezzel együtt a honvédelem szempontjából. E folyamat legfontosabb mérföldkövei közé sorolhatjuk a Varsói Szerződés felbomlását követő új geopolitikai és biztonságpolitikai környezet kialakulását, hazánk NATO-hoz, majd az Európai Unióhoz történő csatlakozását, az önkéntes professzionális haderőre történő áttérést és ehhez kapcsolódóan az általános sorkatonai szolgálat békeidőben történő felfüggesztését.

A honvédelmi nevelés szempontjából a legfontosabb változást az általános sorkatonai szolgálati kötelezettség békeidőben történő felfüggesztése jelentette. A hazafias és a honvédelmi nevelés fogalmi köre elkülönült. Az 1997-ben kiadott Pedagógiai lexikon tisztázza a hazafias és a honvédelmi nevelés tartalmi kereteit. Eszerint a hazafiasságra nevelés „a hazához (szülőföld, anyanyelv, az ország lakói, az azonos nemzethez tartozók, a nemzeti hagyományok és kultúra) való pozitív viszony kialakítására és megszilárdítására irányuló nevelési

⁵³ Bővebben lásd Bötkös: i. m.

törekvés. [...] érzelmi és akarati nevelés”.⁵⁴ A kiadvány szerint „a közvetlen környezetben, kisközösségekben kifejtett aktivitás az a bázis, melyről el lehet jutni az országos érdekeket szolgáló cselekvő hazafisáig. A kisgyermek számára az a haza, amit a környezetéből érzékel, ezért a hazafias nevelés kezdeti fokán a közvetlen környezet élményszerű megfigyeltetése a legfontosabb. A műveltségi körök szerint (tantárgyi keretek között) végbemenő tanulási folyamatokban – elsősorban a magyar történelem és irodalom, Magyarország földrajza és néprajza, művészete – táplálhatja a haza reális ismeretét és szeretetét”.⁵⁵

A honvédelmi nevelés a lexikon szerint „a fiatalok fizikai, érzelmi és szellemi felkészítése a katonai szolgálatra, helyesebben a hazafias nevelésnek az az oldala, mely mindkét nemre kiterjedően elsajátíttatja az országban élő emberek és a nemzeti értékek megóvásához szükséges tudást és attitűdöket”.⁵⁶ Itt kell megjegyezni, hogy az 1997-ben megalkotott fogalom, az akkori viszonyoknak megfelelően, a kötelező sorkatonai szolgálatra történő felkészítést, előképzést helyezi fókuszba. Ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy „a honvédelmi nevelés természetes módon előnyben részesíti az iskolai, intézményi, ifjúságmozgalmi élet katonás formáit, de ezekből nem feltétlenül következtethetünk a nevelés militarista céljaira, mivel a katonás fegyelem és külsőségek számos élethelyzetben fontos szerepet játszó beállítódásokat gyökereztetnek meg, dologi és személyek közti rendre, önfegyelemre nevelnek”.⁵⁷

A hazafias nevelés tehát a haza értékeihez való érzelmi kötődés kialakítását és megszilárdítását szolgálja, melynek eredményeként kialakul a hazaszeretet érzése. Az egyénben megjelenik a haza védelme iránti igény, amely találkozik a haza védelmére irányuló állampolgári kötelezettséggel. A honvédelmi nevelés ennek az igénynek a kielégítéséhez és az állampolgári kötelezettség teljesítéséhez, „aprópénzre váltásához” kínál eszközöket és biztosít tudást, képességet. Összefoglalva: a hazafias nevelés „ágyaz meg” annak az igénynek, amely a honvédelmi ismeretek befogadására alkalmassá és nyitottá tesz az egyént. Ugyanakkor az is jól látható, hogy a honvédelmi nevelés a hazafias nevelésnél gyakorlatiasabb elemekből áll. Fizikai, értelmi és érzelmi tudást egyaránt biztosít, és ezek együttes birtoklásával válik a fiatal tudatos, a hazáját megvédeni is kész állampolgárrá.

Napjainkra a hazafias és a honvédelmi nevelés feladatrendszere két tárca, az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe tartozik. Az előbbi különösen a hazafias nevelés területén aktív, míg az utóbbi a honvédelmi nevelés gyakorlati-szakmai oldalát biztosítja.

Az önkéntes haderőre való áttérést követően KatonaSuli néven honvédelmi nevelési program indult el a középiskolákban. Az elmúlt több mint egy évtizedben a program több ezer diákot ért el, és a *katonai alapismeretek* tantárgy választható érettségi tantárgyként jelent meg. Ezzel párhuzamosan – ugyancsak választható formában – bevezették a *honvédelmi alapismeretek* tantárgyat a felsőoktatásban.

Bár a rendszerváltozást követően a honvédtiszti és honvéd altiszti utánpótlást biztosítani hivatott katonai középiskolák és kollégiumok hálózata is megszűnt, 2013 augusztusában létrejött a Kratochvil Károly Honvéd Középkola és Kollégium, amely a honvédelmi nevelés programját zárt pedagógiai környezetben valósítja meg. Emellett 2017-től megkezdődött

⁵⁴ Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.): *Pedagógiai lexikon A–H. I. kötet*. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997, 649.

⁵⁵ Báthory–Falus: i. m. 649.

⁵⁶ Báthory–Falus: i. m. 677.

⁵⁷ Uo.

a honvédelmi ágazati szakképzés bevezetése is, a korábbi KatonaSuli Program pedig Honvéd Kadét Programmá alakult át.

Az iskolarendszeren kívül a Magyar Honvédség folyamatosan szervez programokat az érdeklődő fiatalok számára, ezenfelül a honvédelem ügyéért tevékenykedő társadalmi szervezetek és hagyományörző egyesületek is aktívan részt vesznek az ifjúság honvédelmi nevelésében.

A Magyar Országgyűlés 2016. november 22-én fogadta el a Honvédelmi Sportszövetségről szóló CXXXII. törvényt. A Honvédelmi Sportszövetség (HS) köztestület, amelyet a Magyar Sportlövő Szövetség, a Magyar Judo Szövetség, a Magyar Technikai és Tömegsportklubok Országos Szabadidősport Szövetsége, a Magyar Vívó Szövetség, a Honvédségi Sportegyesületek Országos Szövetsége, a Budapesti Honvéd Sportegyesület és a Magyar Tartalékosok Országos Szövetsége 2017. január 11-én alapított meg. A szervezet tevékenységének célja, hogy „Magyarország állampolgárainak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségét és áldozatkészségét az önkéntesség figyelembevételével Magyarország nemzeti védelmi képességének fenntartásába és fejlesztésébe minél szélesebb körben bevonja, valamint a társadalom és a honvédelem kapcsolatát erősítse”.⁵⁸ A HS a szabadidőben történő honvédelmi nevelésben vállal szerepet, amelyet a sportokon keresztül valósít meg elméleti és gyakorlati honvédelmi ismeretek átadásával.⁵⁹

ÖSSZEFOGLALÁS

Alaptörvényünk kimondja, hogy „*minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére*”,⁶⁰ azaz a honvédelem a nemzet alapvető ügye. Egy olyan komplex rendszer, amely a haza védelmére létesült állami szervezet vezetésével, a nemzetközi szervezetekben vállalt tagság adta jogokkal és kötelezettségekkel összhangban, az állampolgárok tudatos és felelősségteljes közreműködésével válik hatékonnyá.

A Magyar Honvédség elsődlegesen nemzeti hadsereg, amely számára fontos kérdés a tudati megalapozottsága, tagjainak elköteleződése, hivatástudata, szakmai ismeretei. A haderő szervezeti kultúrája, amelyet egyebek mellett meghatároz története, mérete, technológiája, mint kohéziós erő hangsúlyozhatja tagjai számára az identitástudat jelentőségét, biztosíthatja a hovatartozást.

A magyar haderő számára is felértékelődött a humán erőforrás, amely az egyik legfontosabb befektetéssé válhat a jelenben és a jövőben egyaránt. A honvédelemhez szükséges kompetenciákkal rendelkező minél nagyobb számú jelentkező és azok felkészítése, kiképzése, alkalmazása alapvető érdeke a szervezetnek és az államnak egyaránt.

A felkészítésre, kiképzésre fordított energia megtérülése, illetve hogy a haza védelméért felelős társadalmi szervezet vonzó legyen a munkaerőpiacon, szükséges, hogy a hivatás megtartó képességét maximalizáljuk, ennek érdekében az anyagi ösztönzés és elismerés mellett a szolgálatot teljesítők elkötelezettségének megteremtésére, identitásuk kialakítására is hangsúlyt kell fektetni.

⁵⁸ 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1600132.tv (Letöltés időpontja: 2017. 10. 15.)

⁵⁹ Bővebben lásd honvedelmisport.hu (Letöltés időpontja: 2017. 01. 10.)

⁶⁰ Magyarország Alaptörvénye. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (Letöltés időpontja: 2017. 04. 10.)

A társadalom tagjai a bennük kialakult értékrendszerüknek, képességüknek, elvárásainak megfelelően, érzéseik által vezérelve választják ki saját szerepüket a közösségben. A köztudatban ma is jelen vannak azok a szimbólumok, amelyeket az emberek összekapcsolnak a „katonasággal”, mint például a dicsőség, a megbecsülés vagy az önvédelem képessége.

A társadalomban mindig is voltak és vannak olyan elkötelezett emberek, akik belső indítástól vezérelve választották, választják a katonai hivatást. Az ő számuk azonban soha nem volt elegendő a hatékony működéshez, így a haderő feltöltését, kiegészítését különböző módszerekkel az államnak kellett megoldania időről időre. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a történelem folyamán a társadalom tagjainak a honvédelmi feladatok ellátására történő felkészítése is fontos volt. Ez a tevékenység egyfelől megkönnyítette a katonai utánpótlás biztosítását, másfelől pedig megeremtett egy olyan társadalmi bázist, amely szükség esetén a honvédelmi előképzettségnek köszönhetően rövidebb idő alatt volt bevonható a honvédelembe.

A jelenlegi fejlesztések abba az irányba hatnak, hogy az önkéntes haderő utánpótlásának biztosítása, a tartalékos rendszer működtetése mellett megerősödjön az ország önvédelmi képessége. Ebben – a kormányzat, a Magyar Honvédség és a társadalmi szervezetek mellett – az újonnan létrehozott Honvédelmi Sportszövetségnek is oroszlánrésze van.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1868. évi XL. törvény a véderőről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800040.TV&targetdate=&printTitle=1868.+évi+XL.+törvenycikk&referer=1000ev>
1868. évi XLII. törvenycikk a népfelkelésről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800042.TV&targetdate=&printTitle=1868.+évi+XLII.+törvenycikk&referer=1000ev>
1868. évi XXXVIII. törvenycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800038.TV&targetdate=&printTitle=1868.+évi+XXXVIII.+törvenycikk&referer=1000ev>
1921. évi XXXIII. törvenycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről. <https://dooplayer.hu/26050432-1921-évi-xxxiii-torvenycikk.html>
1921. évi LIII. törvenycikk a testnevelésről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100053.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39>
1939. évi II. törvény a honvédelemről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93900002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>
2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1600132.tv
- Balla Tibor: *Magyar katonák a dualizmus korabeli haderőben*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.
- Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.): *Pedagógiai lexikon A–H*. I. kötet. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- Bötkös Ferenc: *Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.
- Corpus Juris Hungarici. 1715. évi VIII. törvenycikk. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D23>

- Corpus Juris Hungarici. 1741. évi LXIII. törvénycikk. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=74100063.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D25>
- Corpus Juris Hungarici. 1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrserég felállításáról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84800022.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27>
- Csikány Tamás: *A szabadságharc hadművészete 1848–1849*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- Csikány Tamás: „*Nem kerestek engemet kötéllel, Zászló alá magam csaptam én fel.*” *Önkéntesség és kötelező szolgálat a 19. század első felében és az 1848–49-es magyar honvédseregben*. Korall, 33. 2008. november.
- Csikány Tamás (szerk.): *A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006.
- Főhajtás a leventék előtt. *Múlt-kor Történelmi Magazin*. https://mult-kor.hu/20091207_fohajtas_a_leventek_elott
- Dr. Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Dr. Isaszegi János: *A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- G. Merva Mária (szerk.): *A magyar cserkészet története 1910-től napjainkig*. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2009.
- Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. Hiteles kulfőkből s kortársak emlékezéseiből összeállítva. Pest. Kiadja Heckenast Gusztáv, 1870.
- Hadifoglyok írják. Bizony Ottó visszaemlékezése. <http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f01.htm>
- Harai Dénes: *A katona antropológiája*. Balassi Kiadó, Budapest, 2014.
- Kovács István: *A honvédelmi kötelezettségek törvényi szabályozásának változásai*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2014/ 1.
- Magyarország Alaptörvénye. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV
- Schiller Károly (főszerk.): *Levente*. A Leventeegyesületek hivatalos lapja. V. évf. 6. szám, Budapest, 1926. június.
- Solymosy Ulászló vezérőrnagy: *A nemzetnevelés rendszere, különös tekintettel a leventeintézményre*. In: A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Kiadja: A Leventék Országos Parancsnoka (H. M. 137.642/eln. 40.k. – 1943. sz. rendelettel), Attila-nyomda részvénytársaság, Budapest, 1943.
- Tálás Péter: *Negyedszázad magyar haderőreform-kísérleteinek vizsgálódási kereteiről*. In: Tálás Péter – Csiki Tamás (szerk.): *Magyar biztonságpolitika, 1989–2014. Tanulmányok*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014.